

סְפָרִים

עַל שִׁירֵי אֶלְתֶּרְמָן*

א. כוכבים בחוץ

מן הדברים המכדילים בין שירה לפרוזה אולי בעיקר זה שהשירה היא המחוג המהיר של אורלוגיון הזמנים, בעוד שהפרוזה היא המחוג האטי שלו. כמה שהפרוזה נשמעת אף היא לקצב השעה, היא שומרת בכל זאת על שלשלת היוחסין, מוסרת את אמרתהחשאיין מדור למשנהו; השירה, לעומתה, חורת את זמירותיה החדשות גם בתוי נגינה חדשים, משאת נפשה אולי תמיד להיות ראשית. בימינו התישה השירה את קצב כה כדי כך, שאין טבעות העין ומטבעות האוזן יכולות להרכיבה. היא מחדשת פניה לכקרים ומשנה טעמה לערכים, היא מצרפת צירופים ומפרכת צירופים כמשיח המתיר וקושר את חכישותיו בשערי רומא. מהירת חליפות היא ומהירת הלוף. שותריה של השירה אינם מוצאים לפעמים ידם בשירת ימינו, הם שרויים במכוכה, שרויים בתהיה, נמלטים על נפשם אל משכנות השירה של "הזמן הישן והטוב". אכן צצו בימינו סוגי שירה, שאינם אלא נשפי מסכות של ניבי לשון. אך כלום נאטום אוננו לשירה חדשה באמת של לב חדש באמת, ביעז כי אוננו לא לומר כה עדיין? ודאי יש שירה אשר פניה אינם כתמול שלשום. גם הסולדים מפני החדש כאשר הוא חדש וגם המסלדים את החדש כאשר הוא אינם מהימנים בדינם. הדיון עם הבחונים חדש וישן כאחד.

ספר השירים של נ. אלטרמן נותן גם הוא ידים רחבות לחילוקי הערכות, לחילוקי טעם. ולא רק משום שהחדש שנוי תמיד במחלוקת, עד שלא יצא טבעו בעולם, אלא עצם טיבם של שירים אלה אינו עשוי להיות שוה לכל אוזן. יותר מדי השיר חורג כאן מן הרסן, פחות מדי חופף עליו מוראה של אחריות. כל שירה דוברת בצירור פים מותנים, שאין להם מהלכים מחוץ לגבוליה,

* נתן אלטרמן: כוכבים בחוץ. שירים. הוצאת יהרו. תל-אביב, תרצ"ח.

אך יש גם להם אנד הניוני מסויים, יש הניון שירי מיוחד, כדרך שבניאומטריה הכלתי אספיר רית, הסותרת את החושים (כנון של פואנקרה, של לובאצ'בסקי), שוררים כמו כן חוקים גיאומטריים מוצקים. מכנה של השיר אצל אלטרמן אינו נטוי על פי אנד כוה, אין קו נמתח בו מראשו אל סופו. השיר משתלשל במלכות הפתח, עה, הוא מדלג על גבי פתאומים כעל הררי בתר, הלון הפנימי שלו משוברר וזרוי לרוחות רבים. קשרי-הדברים ניתנים בדילוגין ובעקיפיו, הם מחייבים נחישו, תובעים פשר, אשר לא תמיד הוא בנמצא. זוהי מנגינה אשר צליליה אינם הולכים בסך, אינם רצים אלינו, אלא חומקים ובורחים, בורחים גם אלה מאלה. קריאת שיר כוה הריהו בעצם מין מלאכת ציד, שאפשר לשוב הימנה גם ריקם, אך הצולח וצד כאן אם מעט ואם הרבה, מובטח לו, כי יצורי שירה אמתים בירו. דבר שבאפתעה הוא, כי שירתו הארכי-מודרנית של אלטרמן היא שירה פוזיטיבית. שמץ אין כאן מדקדנס של תרבות העומדת בשלכת, אף צליל אחד אינו עולה מתוך חזה מרוסק, לא זכר כאו למטמוטו של עולם ומטמוטה של נפש, שהביאו אתם ההפכות והעזוועים של תקופתנו, וכמו כן אין גם הד האנחה היהודית בת הדורות, שמשוררים עברים מעטים פסחו עליה. משורר עברי חדש לפנינו, שאינו חוטט עוד בפצעים, שכמעט אינו יודע על אודותם; משורר משוחרר מצללים, מספקות, מיאוש ומדוי; משורר צעיר ביסודו, הקורא גם לאלהיו: "אלי הצעיר, היפה לעד". עולמו של אל צעיר ויפה איננו זירה טרגית, מחוותיו מופלים מאד, אך כולם קוראים שלום ללב. בשירים הרבה ובחבה יתרה יתוארו כאן סער וסופה, רעם וברק, אך יתוארו רק כמחזות מרהיבים, כמין יריד בשמים: "מעלינו — ירירי הענו והרעם חונים", ולא כהתנלות של כוחות טמירים, מדריכי מנוחות. מתיחות של כוחות אין בעל השירים גורם לא בעולם יה ולא בנפש האדם. שירו אינו נובע מדרמטיות

רק זמן אשר עבר". הליריקה אין לה שנים, החורקות מזעם ונושקות מאימים. היא בעלת שפתים הנעות בתפלה ונושקות ברחמים, מי טענו תפלה ורחמים כאדם, לכן כה יפולל עליו:

**סַעַד אֶת עֲצוֹנוֹ הַדֵּל וְהַעֲזוֹב,
רַחֵם אֶת מַעֲשָׂיו שֶׁרָבוּ וְקָטְנוּ,
בְּצוּרֹתָי אָכִיב לְחַרְשׁ וְלִסְוֵי,
גַם יִרְקְבוּ הַלְבִּישָׁה נָא כְּתָנָת.**

הסטיכיה הלירית חזקה אצל אלטרמן, היא מקרבת כל, אופפת כל. בה נמחק הגבול גם בין אני ואנו, הכאים אצלו בערכוביה. היא פורשת חסדיה גם לברזל בידדורה, אשר גם לו "עור יש כנור עתיק". אין מנוס מן השירה לא לכרר, לא למכונה. עתיקת יומין זו נותנת את קולה החדש תמיד, "השוק" ו"התוף" לא יחישו את המית חליליה. בעל השירים נושא אמונה וזורע אמונה ביעודה ובנצחונה של בת השירה (הקרויה אצלו פונדקית, בעלת "פונדק השירים"), לאמר:

**בְּרַחֲבָי הִנֵּפֶה עוֹד יְהִיב הַמּוֹלָד
וְקוֹלוֹת חֲדָשִׁים בְּתִיבָה הַנּוֹשָׁנָה
עוֹד אֲלֵיךְ יִשְׁאוּ אֶת הַלֵּב הַיָּקָר
וְאָמְרוּ: אֵת הָיִי לוֹ אוֹמְנָת.**

*

טוב שמשורר רענו זה, ירועיפעה וירועי צחצוח, זוכר את "הנתיבה הנושנת", וכלום אינו חסר אלא להטות אליה כלשהו את רסן שירתו, המשוּלַח בשרירות יתרה. ובמקום לפלל "לו סלח נא גם מלאכת השיר ורצנה כצחוק אחד פשוט אשר צחקתי כאו", ישמור בלבו מה שחרת בשורה כבדת רצינות:

זֶה הַשִּׁיר אֵל בִּינָה וְשִׂאתִיו וְאֵל גִּדְלָא...

א. קריב

ב. שירה של שחרית

השירה על "רגע ההולדת" שיש "גם לכל מראה נושן", על כל הדברים שנולדו שנית, היא לעולם שירה של שחרית. ואמנם "זכרון לשחרית ילדותנו" הם רוב השירים בצוררו הראשון של אלטרמן, ויש בו מריחות שחרית וממראות שחרית. עולמו, כמעד לזכוכית צבעו-

נפשית ואינו מוליד אליה, אינו מושד מני פה אלי שם. מאד נאמנה עדותו השירית של המחבר: "אין בעולם יאור שקט כמוני".

כבאות כבאות צר לו היאור בתוכו, בכאות בנות ראייה חדשה של הדברים. האמנות הגדולה, כמוה כמדע, מחפשת אמתות, היא חותרת אל היצוב, אל "כי הוא זה", שאין הערער ככר חל עליו. בסוג שירה זה, המדובר בכאן, הנטיה היא הפוכה מזו, כל כווניה באים להעניק לידה חדשה לדברים הקיימים מאז, באים להוכיח כי "גם למראה נושן יש רגע של הולדת". אלטרמן הוא אמן במלאכת היילוד הלזו, אצלו: "ערב סתיו מושיב בכל פנס את אפרוחיו הצחובים", או "ירח בו שבועים ישן בעריסת החושך הנבוה", או "השמים יבואו הרחובה" בשעת ברק, או הבית בשעת דלקה, "מדקלם במפל הקורות והקיר, מאבד בינתו — הוא המלך ליר". זוהי ראייה "פתאומית לעד". לעולם לא יוזהו הדימויים האלה עם גוף המראה, לא ידבקו בו דבק של קיימא, אך הם מחבשים את העין במדה שהם משעשעים אותה. כשלעצמה עשויה דרך זו להפוך את העולם לפיליטוני, אך פה היא רצופה ליריות רעננה, פה היא דרך שירת. המשורר מהלך בין המראות כמו טיל אוֹלֵנְשֵׁיגֶל בין הבריות. הוא מקנדס עם המראות, אך בריתו עמהם. הוא מאוהב בהם ועושה מה שעושה מתוך מוטי אהבה; מאוהב בעולם שלנו ואינו מחפש בו אשנכים אל "לא מזה" מקבלו כמות שהוא וממתיק גם את דיניו המרירים ביחס לירי אליהם.

הליריקה האמיתית היא ליטוף והרגעה, היא נוחם ופיוס. היא אינה מכחדת תחת לשונה את הדברים הנוגים שבעולם, אך כפיה טעמם ערב. היא אינה מבקשת שלומים, כי היא היא השלוי מים. היא יודעת גם את הכאב לאין פדות, יודעת

כי אין לו משיח ואין לו זְנָלִים

וְדַמְמוֹת בְּבֹשׁ אֶבֶל שׂוֹמְרוֹת עַרְשׂוֹתָיו.

הוא שוכן לְכָדָר כְּאֶחָיו הַגְּדוֹלִים.

הסוף והלב והסתיו.

אך לא רק את הלב והסתיו, גם את הסוף אפשר לכבוש בפסוק לירי: "כולנו עוד נהיה

ואותה שעה המשורר שואל גם לנתיבות עולם, למשורר אור עולם: „אור זה, מה הוא עושה בהוותרו לכדו, אור בלי רואה?״ שאלה מימות עולם להוננים והוונים, בעית תיקון. ואילו אור פני אדם, באין ריע רואה לו — כרי לו למשורר — נפול יפול, ואך הצלה אחת לו — „בהאיר פניו עד אימה בצלם אלהים״. גם על קנקן עצמו, על נפש עצמו תוהה המשורר ומנלה את התרוצצות השניות בקרבו, ודוקא „אני״ הטוב יותר נופל שדוד במערכה.

אור הארץ, שבו נדל המשורר, מורגש בשירי האש והלהט, בשיר לעץ הזית, „שלא נסוג מלהט הקיץ״, ו„אשר בנועו כבוש בכי אדמה״. הוא צמא בצמאון אדמה זו וקורא: „אני אמות מאושר בשמעי אותה מדובבת — מים״. שרשים של בן מולדת תמיד נאחזים באדמתה עד כדי כאב ואכזריות: „אדמת המולדת — נאמר במכתב מן האהל — „עד לכה ננעתי, / יציאה מידי עד נצח!״ ביותר יהמה לבו לעירו שראה אותה ברגע הולדתה, והיא מונשת לו בקידה ובמזמר.

בדרכי הלשון רבי הגוונים והלהטים, ששלונסקי התוה אותו בשירתנו הצעירה, מפליאנו אלטרסון במזיגת חמדה גנוזה עתיקה עם שכיות לשון חרישה, למו — „ידה נספה אור על כפות מנעולים״ ועד „כמה לילה״. אך יש מודק נמ דרדר ברכי כמו: „בעומק חייך המתים אליך״, ולעומתו — מעשה־מרכבה ע״י היפוך אותיות: „הדומיה החדה נולדה יאזר ונהפכה ר־א״.

כן, להטייתו כאן ולהטייתו לשון למעמים נדושים ביותר. פעמים יש בהם גם משום עלבון לרגש, לאמתו. והמשורר עצמו בהתייחדו רגע עם מקור כל הפשטות, עם האס, מודה ומתודה: „לו סלחי לי על קור החרון הצליל, / על עלבון אהבה כה פשוטה ואכזרית, / שהלכשתי לה כתונת משחק וצלצול״.

אכן ספר של שירה הוא, ספר של רננה ומראות, ויחד עם המשורר נקרא בניל תמהון:

«אֵלֵי, הַעוֹד יִשָּׁנֶם קֵל אֵלֶּה ?

הַמָּתָר בְּלֶחֶם בְּשָׂוִיָּם לְדָרוֹשׁ ?»

מרדכי עובדיהו

ניז, כולו עומה נוונים אביביים; ככל שחרית כחלחל רועפים ה„כוכבים בחוג״. ובאמנה עולם זה של אלטרסון עורנו באבו. הירת הוא „בן שבועיים, ישו בעריסה״, מוצץ אצבעו, כבימי בראשית, ככחיק אבא״, והמשורר עצמו מצפה לראיון עם התבל „בתלמיד לגימנוזיסטית״.

אמס, ככל ילד גדול, המשורר מכיר גם את „תונת הצעצועים הנדולים״, ששמש חיים. אלא שרוצה הוא לקרב אליה דוקא בחיך טוב, דוקא בלטיפת הומור טוב ואירוניה עליוזה. בקונטרסות מתחננת אומר הוא לקנות לבה, או למצער, ליטול עוקצה וועפה. והנה פנים אחרות להויה הזונה. דומה שאמנם — „השמים הולכים, השמים הולכים, / ונער קטון נוהג במ״. ואף בצאתו לנתיבות העולם הנדול יראה שם את נושא סמל השחרית — „הרקיע ניצב לכדו, וילד משליך כדורו לרגליו״. אלטרסון רואה עולם עו וצעיר שקווצותיו נמלאו טל, אבל גם — את „כובד העולם באנל טל״. וראייתו זו פקחית היא בעינה של שחרית, פקחות שגם חז העין הנבונה שורה עליה.

כמשורר בן זמנו — אספלט הכרד הוא לו חיק הבריאה, הפרבר והשוק — תמצית חיים. לכן העיר ההוללת תעורר בו את כל יצרי החיים והקרב: „הוציאנה אלי לזירה!״ אכן, את מיטב זהבו חופו הוא מחווצות קריה, ובנביע כרד נמוג יז שירה צרופה כמו: „הלילה יורד במשמר חרבות עם לפיד אש מעל מדרגות ההיכל הרחבות״, או „הפנס במגלכ זהב מפיל אפים עכרים שחורים לרוחב הרציף״. הוא שר לדרכים סואנות, לרחובות הומים, אך יודע גם לחונן עפר דרכים נעזבות, ללוות צל אחרון בככר הלילה ולפלל רתת: „אל תשבת, אל תשבת נא. עפר העולם, את רגלי האדם שדרכו עליך״. אלטרסון אינו רוצה לוותר על החזון התיאטרוני שבחיים, ואף האסון בכרד הוא לו מחזה לראוה, המצפה למחיאיות כפיים. כי — „מה חזק מקלות־הרעת?״ על כן יחבב כה את קלות הפרבר ואת בת הפונדקאי בלטיפתה הפשוטה, התפה ממצות אהבה מלומדה וחמורה. אכן ישנה גם דמות הנשנבה, „היפה עד כושה״, הנשאפת ובלתי מושגת, שרק חלומות לא טובים יובילוה אליו.